

O skopuhu Matjažku

V vasi pod hribom je živel kmet Matjažek, skopuh, kakor ga ni poznal svet. Hlapcem in deklam je dajal neslan močnik, sam se je pa preživiljal s krušnimi drobtinami. Godrnjali so in se ga izogibali, vendar je bil Matjažek spreten mož: nabral si je bogastva polno klet, bilo je zlata in srebra, da se je vse bleščalo, najlepša stvar je pa bil biser, ki je gorel ko zvezda v noči. Biseru so pravili Solza in Matjažek ga je dobil le za velike denarje. Sicer ni kaj vedel početi z njim,

toda zavest, da ima v hiši nekaj posebnega, ga je delala še bolj ponosnega, kakor je bil že po naravi. Nikomur ni zaupal, zaklepal je klet z velikimi ključi, varovali sta jo dve stari mački, ki sta presunljivo zapihali in zavcili, če sta čuli najmanjši šum. Kadar se je približal starinski hiši berač, je skopuh takoj pograbil rožni venec, začel pobožno prebirati jagode, delal se je gluhega in ni odgovoril niti besedice pravilno. Ko so prišli nabiralci za poplavljenice in zimsko pomoč, je zaklenil hišo in kričal, da ga ni doma. V cerkvi je metal v pušico stare gumbe. Tudi davkov ni plačeval, ker je upal, da mu jih bodo čez leta itak odpisali. Za obleko je imel staro plahto, v katero se je ogrinjal, trdeč, da postajajo ljudje čedalje bolj zapravljeni in nezadovoljni. Zlasti ni mogel videti revežev. Trdil je, da so prišli čisto po svoji krivdi v tak položaj. Otroke pa je odganjal od svojega vrta s šibo, boječ se za drobne sadove treh lesnik, ki so rastle za hišo.

Prišli so hudi časi. Prvo leto je napravila veliko škodo zmrzal, drugo léto so vse uničile velike vode, tretje leto je požgala pridelek velika suša. Ljudje so molili in kleli, največje kašče so se izpraznile, lačna in raztrgana množica se je vlačila po cestah od vasi do vasi, kričala in jokala, živine ni bilo nikjer več, na kruh so pozabili. Stari skopuh je pa imel vsega na pretek. Dolga leta je nabiral žito. Toda se ni izdal. Zabil je oknice, zaklenil vrata in ždel v kotu, čakajoč, da bodo ti neprijetni časi na kak način prešli.

Vse hudine je pa bil kriv šepasti vrag, ki ga je poslal Lucifer na zemljo, naj pobere ljudem solze, zakaj dokler imajo ljudje solze, se v žalosti in skrbeh razjočejo in pol teže jih zapusti, ko pa ne bo več solz, se bodo vdajali drugačni tolažbi. Šepasti vrag je bil bolj vihrave sorte. Niti do kraja ni poslušal Luciferjevega ukaza, stekel je na svet in začel poizvedovati o solzah. Navadnih solz je imel kmalu polno vedro. Ljudje so bili radodarni, dajali so mu jih kar zastonj. Pa se je kmalu domislil, da bi se mogle dobiti še kake drugačne solze. Oprezoval je od človeka do človeka, dokler ni čul o Matjažkovem biseru. »To je prava solza,« se je razveselil. »Zanjo me bo gospodar posebno odlikoval. Bisera, ki bi bil kot solza, še nima peklenska zakladnica.« Vohal je okoli Matjažkove hiše, a ni mogel vanjo. Napravil se je v berača. Prestrašil se je rožnega venca in zbežal. Ko mu je vse spodletelo, je pričaral slabo letino, zmrzal in sušo, nato pa nahujskal ljudi, da je vsega kriv skopuh Matjažek. On skriva velik biser, z njim bi se lahko pomagalo svetu. Toda bisera noče izročiti ljudem. Mno-

žica spočetka ni verjela, potem se je dala prepričati. Vsekakor mora biti na tem nekaj resnice. In če drugega ne, bodo dobili vsaj nekaj kruha, zakaj Matjažek mora biti bogat, neznansko bogat, kakor sam kralj.

Pa ko so prišli pred skopuha, skoraj niso mogli verjeti. Prestar in preveč zanemarjen se jim je zdel. Šepasti vrag je pa stegnil roko po mali vrečici. »Tukaj ga ima!« je zacvilil. Matjažek je pobledel in kriknil: »Beži, hudoba!« Šepasti vrag je zapihal, vendar je pograbil vrečico z denarjem in biserom. »Hudoba!« so ljudje zatisnili nosove. »Po žveplu diši!« Niso dolgo izbirali pota, pa tudi Matjažka niso

poslušali, ko je kričal, da mu je nekdo odnesel ves denar, stisnili so pesti in lop! po vragu. Vrag se je nekaj časa motal pod nogami in rokami, nato je stresel po tleh vrečico z denarjem. Ljudje so ga izpustili in začeli loviti denar ter se pretepali zanj. Ta čas je vrag ušel in odnesel biser.

Kamen je kamen, so skomignili ljudje. Brigajo nas take prismodarije! Čemu pa ne uporabi denarja za kaj bolj koristnega? Skopuh je pa tožil in lomil z rokami. Množica mu je izropala kleti in žitnice in šla svojo pot.

Izkazalo se je pa, da je šepasti vrag z biserom vred odnesel tudi vse človeške solze. Ljudje niso več jokali. Ko jih je obšla žalost, so se jim zarezale v obraz neprijetne gube, nekaj jim je leglo na srca in niso se mogli otresti grenkobe. Dan za dnem so bolj povešali glave. Prihajali so godci in šaljivci iz tujih dežel, taki, ki so živeli od smeha in ki so ga nosili s seboj kot drugi popotno torbo, ljudi pa niso mogli razvedriti. Počasi so le začeli ugibati, da mora biti za tem nekaj vražjega. Seveda, nihče drug kot šepasti vrag. Pekel je sicer neprijetna zadeva, vendar so začeli premišljevali, ali ne bi kazalo, iti iskat čudežni biser. Nekaj pogumnejših se je odpravilo na pot, kot da gredo v sosednjo vas. Tudi skopuh Matjažek ni okleval. Biser je bila njegova last, ni ga hotel prepustiti šepastemu vragu ali komu drugemu. Bil je že star in težko je hodil, odpravil se je pa vseeno na pot. Urezal si je palico, kar se pa tiče hrane, se je itak mislil preprostiti od hiše do hiše.

Pride Matjažek pred peklo, trka po vratih, pa ga ne sprejmejo nič kaj prijazno, kakor bi ga že od daleč poznali, kako je skopuški. Tudi so vragi ravno karte metali in igralci imajo pri kartah radi mir.

»Kaj bi rad?« zarenči nadenj kosmat vratar.

»Če je šepasti vrag doma,« je bil radoveden skopuh.

»Ni ga,« pravi vratar in škriplje z zobmi. »Ukradel je nekje na svetu biser in pobegnil z njim, mesto da bi ga prinesel gospodarju. Sedem ur hoda od tod služi v bogatem gradu. Jutri navsezgodaj pojdemo ponj in ga z biserom vred privlečemo domov.«

Skopuh se je prestrašil, ni zamrmral ne bev ne mev, le mravljinci so mu šli po telesu. Previdno se je obrnil in se napotil proti gradu. Dolga je bila pot, za starega človeka dvakrat sedem ur hoda. Pa za biser bi šel tudi skozi šibe in puščavo. Prašen in utrujen je prišel pred grajska vrata. Odprli so mu, bili so prijazni ljudje, stopil je pred graščaka in povedal,

kaj bi rad. Graščak je nezaupno ogledoval raztrganega starca, oči so se mu zasvetile. Da, nekega hlapca imajo, če je pa ravno šepasti vrag, tega ne ve. Dal ga je poklicati. Šepasti vrag je res prišel. Ko je ugledal Matjažka, se je široko nasmejal in odkimal. Povedal je, da nima več bisera. Dolga je bila pot, bil je lačen in žejen, ni dosti premišljeval, zastavil ga je v krčmi pri Starem volku pod gozdom.

»Moj biser!« je zadrhtel skopuh.

Prijel se je za glavo in odhitel iz gradu. Daleč na večerni strani je stala pod gozdom krčma pri Starem volku. Matjažek se je izmučil, ko je prišel do krčme. Tam je padel za mizo in obležal ko snop. Krčmar Stari volk je bil dobrovoljen človek, čakate postave, mežikal je s sivimi očmi. kakor bi dobro poznal Matjažka, vzdignil ga je izza mize, napojil ga je z vinom in nasitil z jedačo. Ko je skopuh začel šepetajoče praviti o biseru, je krčmar prikimaval, da je res imel biser, bridko lep biser, zastavil mu ga je bil šepasti vrag, a je prišel mimo krčme cesar iz devete dežele, videl je biser in gospoda ima že take navade, ukazal je biričem, naj mu ga vzamejo, češ kaj bi krčmar v samoti s tako bleščečo stvarjo. Biriči so pobrali biser in odšli s cesarjem. Ko je Matjažek to slišal, se je razjokal, golčal je o nasilju in podobno, Stari volk se je pa smehljaj, bil je marsičesa vajen in naпослед taka bleščeča stvar tudi res ni za siromaka.

Ko se je Matjažek nekoliko opomogel, se je napotil v deveto deželo. Zdaj se je nekoliko potolažil, začel je premišljevat, če ne potrebujejo bisera tudi drugi ljudje. V prsih se mu je nekaj zganilo. Da, tudi za druge mora poiskati biser, si je začel dopovedovati. Zdelo se mu je, da ga to še bolj žene na pot. Deveta dežela je bila daleč onstran gora. Prehodil je vrsto dolin, nešteto vasi in mest, dokler ni prišel do mejnih vrat, kjer je visel napis: Deveta dežela. Spčetka ga straža ni pustila skozi, ker ni imel nikakih papirjev, kajti tudi v deveti deželi je zdaj taka navada, da mora nositi človek s seboj različne legitimacije, da se lahko v potrebi pravilno izkaže. Ko je pa neprestano zatrjeval, da ima pri cesarju nekaj važnega opravka, si je mislil stražnik, da je to kak poseben odposlanec in ga je spustil v deželo. Matjažek je oddrsal po beli cesti in se smehljaj. Bil je prepričan, da bo zlahka prišel do cesarja in povedal svoje želje. Deveta dežela je lep svet, skoraj tako kot naš, zato je Matjažek nekako oživel. Iskal je z očmi, dokler ni ugledal v daljavi cesarskega gradu. Šel je tja, pa so ga dvorjani ustavili. Kar tako se ne more priti do cesarja. Povedal jim je, kaj bi rad. Smejali so se mu. Da, slišali so nekaj o tistem biseru, slišali so pa tudi, da ga je cesar poklonil potujočemu pevcu, ki je prosil zanj.

Matjažka je presunilo do dna srca! Zavrtel se je, pokazali so mu še, kod je krenil pevec, in odhitel je za njim. Kaj bo pevcu biser! Jesti in piti mu dado povsod in streho tudi! Toda on! Srce se mu je širilo in stiskalo. Hitel je skozi gozdove, iskal z očmi po zapuščenih stezah, dokler ni ugledal pevca. Bil je mlad človek, pomlad v očeh, zdravje v licu. Matjažek ga je došel in osorno povedal, kaj bi rad. Pevec se

je samo nasmehnil in mu ni hotel izročiti bisera. Daroval mu ga je cesar za lepo pesem, se je izgovarjal. Matjažku je zagorela kri. Vrgel se je na pevca, potlačil ga v travo in ga zadavil. Nato mu je preiskal žepe in našel biser. Zagledal se je vanj, nekaj toplega ga je spreletelo, oči so mu zagorele. Potegnil je mrtveca v grmovje in odhitel čez hribe proti domu.

Odslej je šele čutil čudežno moč. Imel je nepopisno srečo. Ljudje niso vedeli, da je spet našel biser, videli so pa, da je zlahka popravil hišo, videli, kako mu je bogastvo kar vrelo v naročje. Hrbet se mu je zravnal, obraz postal poln, zdravje je sevalo iz njega. Od bisera je sijala čudežna toplota, ogrevala je zemljo, lezla v ljudi, ki so naposled dejali:

»Vsekakor je Matjažek našel srečo. Čudovito se je izpremenil. Mi pa še zmeraj iščemo biser. Nič ne de, če ga ne najdemo, saj se je življenje samo po sebi spremenilo.«

Tedaj se je nekega dne Matjažek nenadoma prestrašil. Od nekod je priletela ptica, lepa bela ptica, zakrožila dvakrat okoli hiše, sedla nato na okno in zapela s človeškim presunljivim glasom:

»Biser, kakor sončni svit,
s solzami, s krvjo oblit,
daj ga svetu spet nazaj,
da ti dodeljen bo raj!«

Matjažek je pobledel. Spomnil se je mrtvega pevca in njegovega presečega glasu ter si pomel oči. Da, prav tak glas je imel. Poiskal je palico in zapodil ptico. Odletela je, zbežala po vrtu in se skrila v vrh visokega drevesa ter znova zapela s trepetajočim glasom.

»Sitnost,« si je mislil Matjažek, »treba bo ukazati lovcu, naj jo ujame.«

Toda lovec ni imel sreče. Ustrelil je enkrat, dvakrat, ptica je odskakovala, zakrožila nad vrtom in se znova vrnila. Ko je pa lovec čul, kako je zapela, se je pokrižal in vrgel puško na ramo, češ to je posebna ptica in proti čarom je svinec brez moči.

Matjažek je postajal zmeraj bolj nemiren. Zatiskal si je ušesa, zaprl je okna in vrata in se skril v najsamotnejšo izbico. Ptica je prhutala okoli hiše, butala je s perutjo ob okno in pela, neprenehoma pela in vedno isto pesem:

»Biser, kakor sončni svit,
s solzami, s krvjo oblit,
daj ga svetu spet nazaj,
da ti dodeljen bo raj!«

Njen glas je postajal zmeraj močnejši, pritiskal je skozi zidove in begal Matjažka. Včasih je izginila. Dva, tri dni je ni bilo videti. Oddahnil se je, misleč, da se je izgubila. Komaj se mu je lice nekoliko zvedrilo, se je znova prikazala ter prepevala okoli hiše. Sprevidel je, da se je ne bo mogel iznebiti. Začel je pešati in bolehati. Obraz mu je upadel, hrbet se mu je ukrivil, ko da nosi težko breme. Obiskoval je zdravnike. Majali so z glavami, niso poznali bolezni, on jim pa tudi ni hotel praviti o ptici, ki mu poje noč in dan in ga povsod spremlja. Mlajši so ga pošiljali k starejšim, starejši spet drugam. Naposled je prišel do sivolasega modrijana, ki mu je pogledal globoko v oči, spoznal, kaj se godi z njim, ter dejal: »Ta bolezen je huda, zdravila pa skoraj ni. Zdi se, da potrebuješ dobrih del. Ali si kdaj v življenju storil kaj dobrega?« Matjažek je še bolj povetil glavo, premislil je vse, kar je preživel, in ni odgovoril. Iskal je v preteklosti, brskal in počasi odkimal.

»Treba je pomagati ljudem,« je pokimal stari modrijan še enkrat ob slovesu.

Matjažek si je sicer zapomnil nasvet, a ga je nekaj bolelo. S trudom in skrbjo si je nabral nekaj premoženja in zdaj naj bi ga kar tako razdal beračem in potepuhom. To mu ni šlo v glavo in zdelo se mu je krivično. Premišljeval je, kako naj bi napravil kako dobro delo, da ne bi imel preveč stroškov. Tedaj se je znova prikazala bela ptica. Tresel se je pred njenim glasom in ko je prvi berač ponevedoma zašel na njegov prag, ga je bogato obdaril. Takoj se je to razneslo po okolici. Ujezilo ga je, češ zdaj ne bom imel nikoli miru. Marsikoga je mislil zavrniti, a zmeraj se je prav tisti trenutek oglasila bela ptica, osoren glas mu je ostal v grlu in je dajal in dajal. Dajal je tudi takim, ki je vedel zanje, da bodo denar o prvi priliki zapili. Dajal je dan za dnem in še zvečer so prihajali ljudje, potrebni in nepotrebni. Nič več ni čutil tiste teže, ki mu je včasih upogibala hrbet, stiskala srce z vsakim kosom blaga. Z vsakim novcem je odšel košček hudega, zmeraj bolj vesel in svetlejši je bil njegov obraz. Naposled je prišel dan, ko ni bilo ničesar več v hiši. Vzdihnil je in se mislil odpočiti. Toda ptica na vrtu je še zmeraj pela. Poklical je ljudi in jim razdal zemljo, pustil je, da so mu oplenihi hišo. Ko že ni bilo ničesar več njegovega, je vzel palico in stopil na vrt. Ozrl se je po ptici. Plahutala je okoli njega. Segel je v žep in vzdignil roko. Ljudje so se začudili. Torej je imel biser, ki so ga toliko časa iskali! Pritajeno mrmranje je šlo od človeka do človeka. Bela ptica je udarila s perutjo po biseru v Matjažkovi roki, vzdignila se je visoko v zrak in izginila. Matjažek je smehljaje se gledal za njo. Nato je sedel na prag in pustil, da so ljudje pobrali biser.

»To je čisto navaden kamen,« so se vznemljili. »Spet bomo morali delati kot doslej, nič se ne bo spremenilo.«

Fr. Ločniškar

Pust

O, ti pust, norčavi čas,
spačen kažeš nam obraz:
Govor tvoj in tvoje lice
ne oznanja nam resnice.

V polje pusta žgat gremo,
da preženemo temo
ter požgemo vso trohnobo,
da začnemo novo dobo.

